

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
DOMNUL MACIEJ SZPUNAR
prezentate la 30 septembrie 2021¹

Cauza C-389/20

CJ

împotriva

Tesorería General de la Seguridad Social (TGSS)

[cerere de decizie preliminară formulată de Juzgado de lo Contencioso-Administrativo n° 2 de Vigo (Tribunalul de Contencios Administrativ nr. 2 din Vigo, Spania)]

„Trimitere preliminară – Egalitate de tratament între bărbați și femei în domeniul securității sociale – Directiva 79/7/CEE – Articolul 4 alineatul (1) – Interzicerea oricărei discriminări pe criterii de sex – Lucrători casnici – Protecție privind riscul de șomaj – Excludere – Dezavantaj special pentru lucrătorii de sex feminin – Obiective legitime de politică socială – Proportionalitate”

I. Introducere

1. Astfel cum a declarat deja Curtea, „dreptul de a nu fi discriminat pe criterii de sex constituie unul dintre drepturile fundamentale ale persoanei umane, a cărui respectare trebuie asigurată de Curte”².
2. Prin prezenta trimitere preliminară, Juzgado de lo Contencioso-Administrativo n° 2 de Vigo (Tribunalul de Contencios Administrativ nr. 2 din Vigo, Spania) adresează Curții întrebări având ca obiect printre altele interpretarea articolului 4 alineatul (1) din Directiva 79/7/CEE³, în contextul unei dispoziții naționale în temeiul căreia prestațiile de șomaj sunt excluse de la prestațiile acordate de un sistem legal de securitate socială unei categorii de lucrători în ansamblu. În speță, activitatea lucrătorilor casnici, un grup compus în foarte mare parte din persoane de sex feminin, se află în centrul întrebărilor instanței de trimitere.
3. Există în cauză o discriminare indirectă, interzisă de Directiva 79/7? Tocmai la această întrebare urmărim să răspundem în prezentele concluzii.

¹ Limba originală: franceza.

² Hotărârea din 30 aprilie 1996, P./S. (C-13/94, EU:C:1996:170, punctul 19 și jurisprudența citată).

³ Directiva Consiliului din 19 decembrie 1978 privind aplicarea treptată a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în domeniul securității sociale (JO 1979, L 6, p. 24, Ediție specială, 05/vol. 1, p. 192).

II. Cadrul juridic

A. Dreptul Uniunii

1. Directiva 79/7

4. Al doilea considerent al Directivei 79/7 are următorul cuprins:

„[Î]ntrucât este necesară punerea în aplicare a principiului egalității de tratament în domeniul securității sociale în primul rând în cadrul regimurilor juridice care asigură protecția împotriva riscurilor de boală, invaliditate, limită de vârstă, accident de muncă, boală profesională și șomaj, precum și în sistemul de asistență socială, în măsura în care acestea sunt destinate să completeze sau să suplinească regimurile menționate anterior;”

5. Articolul 1 din această directivă prevede:

„Obiectul prezentei directive îl constituie aplicarea treptată, în domeniul securității sociale și al altor elemente ale protecției sociale prevăzute la articolul 3, a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în domeniul securității sociale, denumit în continuare principiul egalității de tratament.”

6. Articolul 3 alineatul (1) din directiva menționată prevede:

„Prezenta directivă se aplică:

(a) regimurilor juridice care asigură protecția împotriva următoarelor riscuri:

[...]

– șomaj;

[...]”

7. Articolul 4 alineatul (1) din aceeași directivă prevede:

„Principiul egalității de tratament presupune inexistența oricărei discriminări pe criterii de sex, în raport, direct sau indirect, în special cu starea civilă sau familială, îndeosebi în ceea ce privește:

– domeniul de aplicare al regimurilor și condițiile de acces la acestea;

– obligația de a cotiza și calculul cotizațiilor,

[...]”

2. *Directiva 2006/54/CE*

8. Articolul 1 din Directiva 2006/54⁴, intitulat „Obiect”, prevede:

„Prezenta directivă își propune să garanteze punerea în aplicare a principiului șanselor egale și al egalității de tratament între femei și bărbați în materie de încadrare în muncă și de muncă.

În acest scop, aceasta conține dispoziții destinate punerii în aplicare a principiului egalității de tratament în ceea ce privește:

- (a) accesul la muncă, inclusiv promovare, și la formarea profesională;
- (b) condițiile de muncă, inclusiv remunerația;
- (c) sistemele profesionale de securitate socială.

[...]”

9. Articolul 2 din această directivă, intitulat „Definiții”, prevede la alineatul (1):

„În sensul prezentei directive se înțelege prin:

[...]

- (f) «sisteme profesionale de securitate socială»: sistemele care nu sunt reglementate de Directiva [79/7], care au ca obiect furnizarea către lucrători, salariați sau lucrătorii care desfășoară activități independente, grupați în cadrul unei întreprinderi sau al unui grup de întreprinderi, al unei ramuri economice sau sector profesional sau interprofesional, prestații destinate să completeze prestațiile sistemelor de securitate socială prevăzute de lege sau să se substituie acestora, indiferent dacă afilierea la aceste sisteme este obligatorie sau facultativă.”

⁴ Directiva Parlamentului European și a Consiliului din 5 iulie 2006 privind punerea în aplicare a principiului egalității de șanse și al egalității de tratament între bărbați și femei în materie de încadrare în muncă și de muncă (JO 2006, L 204, p. 23, Ediție specială, 05/vol. 8, p. 262).

B. Dreptul spaniol

1. LGSS

10. Articolul 251 din Ley General de la Seguridad Social (Legea generală privind securitatea socială), în versiunea sa consolidată aprobată prin Real Decreto Legislativo 8/2015 por el que se aprueba el texto refundido de la Ley General de la Seguridad Social (Decretul regal legislativ 8/2015 de aprobare a textului codificat al Legii generale privind securitatea socială) din 30 octombrie 2015⁵ (denumită în continuare „LGSS”), intitulat „Protecția”, prevede:

„Lucrătorii incluși în sistemul special pentru lucrătorii casnici au dreptul la prestații de securitate socială potrivit termenilor și condițiilor prevăzute de prezentul sistem general de securitate socială, cu următoarele particularități:

[...]

d) Protecția conferită de sistemul special pentru lucrătorii casnici nu include protecția privind șomajul.”

11. Articolul 264 din LGSS, intitulat „Persoanele protejate”, prevede la alineatul 1:

„Sunt acoperiți de protecția privind șomajul, cu condiția să se prevadă că plătesc contribuții cu acest titlu:

- a) lucrătorii salariați care intră sub incidența sistemului general de securitate socială;
- b) lucrătorii salariați care intră sub incidența sistemelor speciale de securitate socială care acoperă acest risc, cu particularitățile stabilite prin norme administrative;

[...]”

2. Decretul regal 625/1985

12. Articolul 19 din Real Decreto 625/1985, por el que se desarrolla la Ley 31/1984, de 2 de agosto, de Protección por Desempleo (Decretul regal 625/1985 de punere în aplicare a Legii 31/1984 din 2 august 1984 privind protecția împotriva șomajului) din 2 aprilie 1985⁶, intitulat „Contribuții”, prevede la alineatul 1:

„Sunt obligați să contribuie cu titlu de risc de șomaj toate întreprinderile și lucrătorii care sunt incluși în sistemul general și în sistemele speciale de securitate socială care oferă protecție împotriva acestui risc. Baza de calcul al contribuției pentru riscul de șomaj este aceeași cu cea prevăzută pentru accidente de muncă și boli profesionale.”

⁵ BOE nr. 261 din 31 octombrie 2015, p. 103291, și rectificare în BOE nr. 36 din 11 februarie 2016, p. 10898.

⁶ BOE nr. 109 din 7 mai 1985, p. 12699, și rectificare în BOE nr. 134 din 5 iunie 1985, p. 16992.

III. Situația de fapt din litigiul principal, întrebările preliminare și procedura în fața Curții

13. CJ este lucrătoare casnică și muncește pentru un angajator persoană fizică. Din luna ianuarie 2011, aceasta este înregistrată în sistemul special de securitate socială pentru lucrătorii casnici (denumit în continuare „sistemul special pentru lucrătorii casnici”).

14. La 8 noiembrie 2019, CJ a solicitat Tesorería General de la Seguridad Social (Trezoreria Generală pentru Securitate Socială, denumită în continuare „TGSS”) să contribuie la asigurarea împotriva riscurilor de șomaj pentru a dobândi dreptul la indemnizația de șomaj. Cererea menționată a fost însoțită de consimțământul scris al angajatorului său privind plata contribuției solicitate.

15. Prin decizia din 13 noiembrie 2019, TGSS i-a respins cererea pentru motivul că, întrucât CJ a fost înregistrată în sistemul special pentru lucrătorii casnici, posibilitatea de a contribui la acest sistem pentru a obține o protecție împotriva riscului de șomaj era exclusă în mod expres prin articolul 251 litera d) din LGSS. Această decizie a fost confirmată de TGSS prin decizia sa din 19 decembrie 2019, adoptată în urma unui recurs ierarhic introdus de CJ.

16. La 5 iunie 2020, CJ a introdus o acțiune împotriva celei de a doua decizii a TGSS la Juzgado de lo Contencioso-Administrativo nº 2 de Vigo (Tribunalul de Contencios Administrativ nr. 2 din Vigo, Spania), arătând în esență că această dispoziție națională (denumită în continuare „dispoziția în discuție în litigiul principal”) îi plasează pe lucrătorii casnici într-o situație de dificultate socială atunci când raportul lor de muncă încetează pentru motive care nu le sunt imputabile. Această situație s-ar traduce prin imposibilitatea de a avea acces nu numai la prestația de șomaj, ci și la celelalte ajutoare sociale subordonate condiției stingerii dreptului la această prestație.

17. În aceste condiții, Juzgado de lo Contencioso-Administrativo nº 2 de Vigo (Tribunalul de Contencios Administrativ nr. 2 din Vigo), prin decizia din 29 iulie 2020, primită de grefa Curții la 14 august 2020, a hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

- „1) Articolul 4 alineatul (1) din [Directiva 79/7], referitor la egalitatea de tratament care exclude orice discriminare pe criterii de sex, fie directă, fie indirectă, în ceea ce privește obligația de a plăti contribuții sociale, și articolul 5 litera (b) din [Directiva 2006/54], care prevede aceeași interdicție a discriminării directe sau indirecte pe criterii de sex, în ceea ce privește domeniul de aplicare al regimurilor sociale și condițiile de acces la acestea, precum și obligația de a contribui și calculul contribuțiilor, trebuie interpretate în sensul că se opun unei norme naționale precum articolul 251 litera d) din LGSS, potrivit căruia [«]protecția conferită de sistemul special pentru lucrătorii casnici nu include protecția privind șomajul»?
- 2) În cazul unui răspuns afirmativ la întrebarea anterioară, dispoziția menționată trebuie considerată un exemplu de discriminare interzisă, în sensul articolului 9 alineatul (1) literele (e) și/sau (k) din Directiva [2006/54], în măsura în care destinatarele normei în cauză, articolul 251 litera d) din LGSS, sunt aproape în exclusivitate femei?”

18. TGSS, guvernul spaniol, precum și Comisia Europeană au depus observații scrise. Au fost prezentate observații orale în numele lui CJ, al TGSS, al guvernului spaniol, precum și al Comisiei în ședința care a avut loc la 30 iunie 2021.

IV. Analiză

A. Cu privire la admisibilitate

19. În observațiile lor scrise, TGSS și guvernul spaniol pun în discuție admisibilitatea cererii de decizie preliminară și a întrebărilor pe care aceasta le cuprinde.

20. Mai întâi, TGSS arată că litigiul principal este artificial, în sensul că CJ ar fi sesizat instanța de trimitere pe baza unor motive false. Astfel, litigiul nu ar privi un pretins drept de a contribui, ci recunoașterea dreptului de securitate socială la prestațiile de șomaj.

21. În continuare, TGSS și guvernul spaniol susțin că această recunoaștere este de competența instanțelor care judecă în materie de asigurări sociale și că, în consecință, instanța de trimitere, în calitate de instanță de contencios administrativ, nu este competentă să soluționeze litigiul în cauză. Prin urmare, potrivit acestui guvern, nu ar exista nicio legătură între soluționarea prezentei cereri de decizie preliminară și cea a litigiului principal.

22. TGSS susține de asemenea că, în cazul în care litigiul principal ar privi efectiv recunoașterea unui drept de a contribui, interpretarea Directivei 79/7 nu ar fi necesară pentru a permite instanței de trimitere să se pronunțe cu privire la această cerere. Astfel, problema întinderii protecției acordate de sistemul special pentru lucrătorii casnici ar fi diferită de cea a finanțării acestui sistem.

23. În sfârșit, fără a invoca în mod expres o excepție de inadmisibilitate, guvernul spaniol afirmă că Directiva 79/7 nu este aplicabilă în litigiul principal. În plus, acesta arată că întrebările preliminare trebuie să fie declarate inadmisibile în măsura în care privesc Directiva 2006/54. Fără a invoca în mod formal o cauză de inadmisibilitate, Comisia arată la rândul ei că această din urmă directivă nu este aplicabilă în speță.

24. Considerăm că respectivele argumente, cu excepția celui referitor la Directiva 2006/54, trebuie înlăturate.

25. În primul rând, în ceea ce privește afirmația potrivit căreia litigiul principal ar fi artificial, iar întrebările preliminare ipotetice, trebuie amintit că întrebările preliminare privind dreptul Uniunii beneficiază de o prezumție de relevanță⁷.

26. Instanța de trimitere arată că acest litigiu privește recunoașterea, în favoarea lucrătorilor casnici, a dreptului de securitate socială la prestații de șomaj. Astfel, prin acțiunea sa, CJ contestă respingerea de către TGSS a unei cereri de contribuții pentru a acoperi riscul de șomaj nu în temeiul exercitării unui pretins drept de a contribui, ci *pentru* a dobândi dreptul la prestații de șomaj. Din decizia de trimitere reiese că această respingere se întemeiază pe o decizie de politică legislativă care constă în neacordarea lucrătorilor casnici a posibilității de a avea acces la prestațiile sociale de șomaj⁸. Astfel, potrivit instanței de trimitere, din moment ce articolul 251 litera d) din LGSS, care pune în aplicare această decizie, se aplică unui grup de lucrători care intră sub incidența sistemului special pentru lucrătorii casnici alcătuit aproape exclusiv din femei, această

⁷ A se vedea printre altele Hotărârea din 16 iunie 2015, Gauweiler și alții (C-62/14, EU:C:2015:400, punctul 25), și Hotărârea din 10 decembrie 2018, Wightman și alții (C-621/18, EU:C:2018:999, punctul 27).

⁸ Din decizia de trimitere reiese că TGSS a concluzionat, în decizia sa din 13 noiembrie 2019, că „acest grup de lucrători și de lucrătoare nu are în prezent posibilitatea de a contribui la sistemul de securitate socială *pentru a obține o protecție împotriva șomajului*”. Sublinierea noastră.

dispoziție este, în ceea ce privește domeniul de aplicare al unui sistem de securitate socială prevăzut de lege, susceptibilă să constituie o discriminare indirectă pe criteriul de sex, interzisă de Directiva 79/7.

27. În măsura în care decizia de trimitere cuprinde precizări ample cu privire la relevanța întrebărilor adresate, Curtea nu poate respinge, în opinia noastră, cererea preliminară pentru motivul că este evident că interpretarea solicitată a dreptului Uniunii nu are nicio legătură cu realitatea ori cu obiectul litigiului principal⁹.

28. În al doilea rând, afirmația potrivit căreia instanța de trimitere nu ar fi competentă, în temeiul normelor dreptului național, să soluționeze acest litigiu, în măsura în care se referă la recunoașterea dreptului de securitate socială în privința prestațiilor de șomaj și ține, în consecință, de competența instanțelor sociale, nu poate fi suficientă pentru a determina inadmisibilitatea cererii de decizie preliminară, întrucât nu este de competența Curții să repună în discuție aprecierea de către instanța de trimitere a normelor naționale de organizare judecătorească și de procedură judiciară¹⁰. Astfel, ea trebuie să rămână fidelă deciziei de trimitere provenite de la o instanță a unui stat membru, atât timp cât nu a fost revocată în cadrul căilor de atac prevăzute eventual de dreptul național¹¹. În această privință amintim că, referitor la interpretarea dispozițiilor dreptului național, Curtea trebuie în principiu să se întemeieze pe calificările rezultate din decizia de trimitere, dat fiind că, potrivit unei jurisprudențe constante, Curtea nu este competentă să interpreteze dreptul intern al unui stat membru¹².

29. În al treilea și ultimul rând, în ceea ce privește argumentul potrivit căruia întrebările preliminare nu ar fi admisibile, întemeiat pe presupusa neaplicabilitate a Directivelor 79/7 și 2006/54 în litigiul principal, este necesar să se constate că, în măsura în care acest litigiu privește, după cum arată instanța de trimitere, existența unei preinse discriminări indirecte pe criteriul de sex, Directiva 79/7 este aplicabilă litigiului principal. Astfel, această discriminare privește domeniul de aplicare al sistemului spaniol de securitate socială prevăzut de lege care asigură o protecție referitoare printre altele la riscul de șomaj.

30. În schimb, Directiva 2006/54 nu este aplicabilă în speță. Într-adevăr, din articolul 1 din directiva menționată reiese că aceasta își propune să garanteze punerea în aplicare a principiului șanselor egale și al egalității de tratament între femei și bărbați în materie de încadrare în muncă și de muncă și conține dispoziții pentru punerea în aplicare a acestui principiu în ceea ce privește printre altele condițiile de muncă, inclusiv remunerațiile. În noțiunile de „condiții de muncă” și „remunerații” nu pot fi incluse regimurile sau prestațiile de securitate socială, precum prestația de șomaj, reglementate direct de lege cu excluderea oricărui element de concertare în cadrul întreprinderii sau al ramurii profesionale interesate și aplicabile în mod obligatoriu unor categorii generale de lucrători¹³. În plus, din coroborarea articolului 1 al doilea paragraf litera (c) și a articolului 2 alineatul (1) litera (f) din directiva menționată rezultă că aceasta nu se aplică sistemelor juridice, ci sistemelor profesionale de securitate socială.

⁹ A se vedea în acest sens în special Hotărârea din 16 iunie 2015, Gauweiler și alții (C-62/14, EU:C:2015:400, punctul 25), și Hotărârea din 10 decembrie 2018, Wightman și alții (C-621/18, EU:C:2018:999, punctul 27).

¹⁰ A se vedea Hotărârea din 30 septembrie 2020, CPAS de Liège (C-233/19, EU:C:2020:757, punctul 36 și jurisprudența citată).

¹¹ A se vedea în acest sens Hotărârea din 16 iulie 2020, Governo della Repubblica italiana (Statutul judecătorilor de pace italieni) (C-658/18, EU:C:2020:572, punctul 61 și jurisprudența citată).

¹² A se vedea în acest sens Hotărârea din 6 octombrie 2015, Târșia (C-69/14, EU:C:2015:662, punctul 13), și Hotărârea din 16 octombrie 2019, Glencore Agriculture Hungary (C-189/18, EU:C:2019:861, punctul 29 și jurisprudența citată).

¹³ A se vedea în acest sens Hotărârea din 22 noiembrie 2012, Elbal Moreno (C-385/11, EU:C:2012:746, punctul 20 și jurisprudența citată).

31. În lumina acestor observații, apreciem că a doua întrebare preliminară trebuie respinsă ca inadmisibilă. Cu toate acestea, propunem Curții să considere că prezenta cerere de decizie preliminară este admisibilă.

B. Cu privire la fond

1. Reformularea primei întrebări preliminare

32. Pentru motivele expuse la punctul 30 din prezentele concluzii, propunem Curții să răspundă numai la prima întrebare preliminară, reformulând-o însă.

33. Astfel, se solicită Curții să se pronunțe în esență cu privire la aspectul dacă articolul 4 alineatul (1) din Directiva 79/7 trebuie interpretat în sensul că se opune unei dispoziții naționale care exclude de la prestațiile acordate de un sistem de securitate socială prevăzut de lege lucrătorilor casnici prestațiile de șomaj, atunci când se constată că acești lucrători sunt aproape exclusiv femei.

34. Pentru a propune un răspuns util la această întrebare, vom examina, în primul rând, dacă dispoziția în discuție în litigiul principal intră în domeniul de aplicare al Directivei 79/7 (secțiunea 2). În măsura în care rezultă că prestațiile de șomaj intră sub incidența acestei directive, vom examina, în al doilea rând, dacă excluderea acestor prestații de la cele acordate de sistemul special pentru lucrătorii casnici prevăzută la articolul 251 litera d) din LGSS constituie, după cum sugerează instanța de trimitere, o discriminare indirectă pe criterii de sex, interzisă de această directivă (secțiunea 3).

2. Dispoziția în discuție în litigiul principal intră în domeniul de aplicare al Directivei 79/7?

35. Ținând seama de considerațiile formulate în cadrul analizei admisibilității cererii de decizie preliminară, vom fi succinți în ceea ce privește această întrebare.

36. În primul rând, subliniem că, prin acțiunea sa, CJ contestă respingerea de către TGSS a cererii sale de a contribui pentru a acoperi riscul de șomaj *în scopul dobândirii dreptului la prestații de șomaj*. În al doilea rând, dorim să subliniem că aceste prestații intră în domeniul de aplicare material al Directivei 79/7 întrucât se înscriu în cadrul unui sistem juridic de protecție împotriva unuia dintre riscurile enumerate la articolul 3 alineatul (1) litera (a) din această directivă¹⁴.

37. În consecință, considerăm că dispoziția în discuție în litigiul principal intră în domeniul de aplicare material al Directivei 79/7.

¹⁴ Potrivit articolului 2 din Directiva 79/7, aceasta se aplică populației active, în consecință o lucrătoare casnică precum CJ intră în domeniul de aplicare personal al acestei directive.

3. Excluderea prestațiilor de șomaj din prestațiile acordate de sistemul special de securitate socială aplicabil lucrătorilor casnici prevăzută de dispoziția în discuție în litigiul principal constituie o discriminare indirectă pe criterii de sex în sensul Directivei 79/7?

38. Instanța de trimitere are îndoieli cu privire la compatibilitatea articolului 251 litera d) din LGSS cu dreptul Uniunii. Astfel, grupul de lucrători incluși în sistemul special pentru lucrătorii casnici ar fi constituit aproape exclusiv din persoane de sex feminin. Prin urmare, această dispoziție ar constitui o discriminare indirectă pe criterii de sex, întrucât ar refuza femeilor care fac parte din acest grup posibilitatea de a avea acces la prestația socială de șomaj, împiedicându-le să contribuie pentru acoperirea acestui risc.

39. Părțile din litigiul principal și persoanele interesate au păreri divergente cu privire la aspectul dacă există o asemenea discriminare indirectă în privința lucrătorilor casnici. Guvernul spaniol susține că diferența de tratament care constă în excluderea de la sistemul special pentru lucrătorii casnici a protecției privind riscul de șomaj nu constituie o discriminare indirectă pe criterii de sex. TGSS nu contestă existența unei asemenea discriminări, dar o consideră justificată și susține că dispoziția națională în discuție în litigiul principal este proporțională¹⁵. În ceea ce privește Comisia, aceasta arată că dispoziția menționată constituie în mod vădit o discriminare indirectă și are îndoieli atât cu privire la unele temeuri ale justificării, cât și cu privire la proporționalitate.

40. Pentru a stabili dacă dispoziția în discuție în litigiul principal constituie o discriminare indirectă pe criterii de sex în sensul Directivei 79/7, vom aborda mai întâi problema dacă această dispoziție instituie o inegalitate de tratament în fapt pe criterii de sex. Vom examina apoi dacă o astfel de inegalitate poate fi justificată în mod obiectiv în raport cu dispozițiile Directivei 79/7 și, în sfârșit, după caz, dacă aceasta este proporțională.

a) Dispoziția în discuție în litigiul principal instituie o inegalitate de tratament pe criterii de sex?

41. Amintim de la bun început că Curtea a statuat în mai multe rânduri că, în exercitarea competenței lor de a-și organiza sistemele de securitate socială și de a stabili, în lipsa unei armonizări la nivelul Uniunii, condițiile de acordare a prestațiilor în materie de securitate socială, statele membre trebuie să respecte dreptul Uniunii¹⁶.

42. În conformitate cu articolul 1 din Directiva 79/7, obiectul acesteia îl constituie aplicarea tratată, în domeniul securității sociale și al altor elemente ale protecției sociale prevăzute la articolul 3, a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în domeniul securității sociale¹⁷. Articolul 4 alineatul (1) din această directivă prevede că „[p]rincipiul egalității de tratament presupune inexistența oricărei discriminări pe criterii de sex, în raport, direct sau indirect [...], îndeosebi în ceea ce privește [...] domeniul de aplicare al regimurilor și condițiile de acces la acestea”.

¹⁵ Întrucât guvernul spaniol a susținut că nu există o discriminare indirectă, numai cu titlu subsidiar a apărât această poziție privind justificarea inegalității de tratament și proporționalitatea dispoziției în discuție în litigiul principal.

¹⁶ În cadrul Directivei 79/7, a se vedea în special Hotărârea din 9 noiembrie 2017, Espadas Recio (C-98/15, EU:C:2017:833, punctul 37 și jurisprudența citată).

¹⁷ Din jurisprudență reiese că Directiva 79/7 nu este decât expresia, în domeniul în cauză, a principiului egalității, unul dintre principiile fundamentale de drept. A se vedea prin analogie Hotărârea din 30 aprilie 1996, P./S. (C-13/94, EU:C:1996:170, punctul 18). A se vedea de asemenea Lenaerts, K., „L'égalité de traitement en droit communautaire. Un principe unique aux apparences multiples”, *Cahiers de droit européen*, 1991, p. 3-41.

43. Rezultă că articolul 4 alineatul (1) din Directiva 79/7, care pune în aplicare principiul nediscriminării pe criterii de sex în materie de securitate socială, trebuie respectat de statele membre atunci când își exercită competența în materie de securitate socială și în special de prestații de șomaj.

1) *Cu privire la argumentul guvernului spaniol referitor la lipsa comparabilității situațiilor*

44. Amintim de la bun început că, potrivit unei jurisprudențe constante a Curții, o discriminare constă în aplicarea unor reguli diferite unor situații comparabile sau în aplicarea aceleiași reguli unor situații diferite¹⁸. În această privință, trebuie să se precizeze că, în sensul obiectivelor dreptului social al Uniunii, noțiunea de „discriminare indirectă” are legătură mai ales cu tratamentul diferit al unor situații comparabile¹⁹.

45. Guvernul spaniol apreciază, întemeindu-se pe Hotărârea MB (Schimbare de sex și pensie pentru limită de vârstă)²⁰, că situația lucrătorilor casnici nu este comparabilă cu cea a celorlalți lucrători din sistemul general și, în consecință, nu există nicio discriminare indirectă pe criterii de sex.

46. Acest argument nu ne convinge. Nu numai că este necesar să se constate că cele două situații vizate sunt comparabile din punctul de vedere al drepturilor la prestații de șomaj, dar guvernul spaniol, făcând trimitere la această hotărâre, pare să confunde noțiunile de „discriminare directă” și de „discriminare indirectă”²¹.

47. Ținem să amintim că din decizia de trimitere reiese că dispoziția în discuție în litigiul principal nu ar constitui o discriminare directă, ci o discriminare indirectă pe criterii de sex, în sensul articolului 4 alineatul (1) din Directiva 79/7. Spre deosebire de cauza în care s-a pronunțat Hotărârea MB (Schimbare de sex și pensie pentru limită de vârstă)²², din prezenta decizie de trimitere reiese că dispoziția în discuție în litigiul principal este formulată în mod neutru. Astfel, această dispoziție se aplică fără deosebire lucrătorilor casnici de un sex sau altul și, prin urmare, nu constituie o discriminare directă pe criterii de sex care ar putea fi pusă în discuție prin lipsa comparabilității situației lucrătorilor casnici cu cea a altor lucrători²³.

¹⁸ A se vedea printre altele Hotărârea din 14 februarie 1995, Schumacker (C-279/93, EU:C:1995:31, punctul 30), Hotărârea din 30 martie 2004, Alabaster (C-147/02, EU:C:2004:192, punctul 45), Hotărârea din 16 iulie 2009, Gómez-Limón Sánchez-Camacho (C-537/07, EU:C:2009:462, punctul 56), și Hotărârea din 8 mai 2019, Praxair MRC (C-486/18, EU:C:2019:379, punctul 73).

¹⁹ Tobler, C., *Limites et potentiel du concept de discrimination indirecte*, Direcția Generală pentru Ocuparea Forței de Muncă, Afaceri Sociale și Egalitate de Șanse (Comisia Europeană), 2009, p. 1-85, în special p. 24.

²⁰ Hotărârea din 26 iunie 2018 (C-451/16, EU:C:2018:492, punctul 42).

²¹ Noțiunea de „discriminare directă” este definită la articolul 2 alineatul (1) litera (a) din Directiva 2006/54 ca fiind „situația în care o persoană este tratată într-un mod mai puțin favorabil din cauza sexului în comparație cu o altă persoană care este, a fost sau ar fi într-o situație comparabilă”. În jurisprudența sa, Curtea a arătat că această noțiune trebuie să fie înțeleasă în același mod în contextul Directivei 79/7. În această privință, ea a precizat că, în cazul în care un astfel de tratament mai puțin favorabil este bazat pe sex și poate constitui o discriminare directă, în sensul articolului 4 alineatul (1) din Directiva 79/7, mai trebuie să se verifice și dacă cele două situații examinate sunt comparabile. A se vedea în special Hotărârea din 26 iunie 2018, MB (Schimbare de sex și pensie pentru limită de vârstă) (C-451/16, EU:C:2018:492, punctele 34, 38 și 39). Rezultă că, în cazul în care situațiile examinate nu sunt comparabile, diferența de tratament nu constituie o discriminare directă. În plus, trebuie să se facă distincție între noțiunile de „discriminare directă” și de „discriminare indirectă” la nivelul justificării. Astfel, în timp ce prima noțiune nu poate fi justificată decât în temeiul unor motive specifice prevăzute în mod expres de lege, cea de a doua poate fi justificată de *motive obiective*. Prin urmare, problema dacă o discriminare poate fi *justificată în mod obiectiv* se ridică numai în cadrul examinării discriminărilor indirecte.

²² A se vedea Hotărârea din 26 iunie 2018 (C-451/16, EU:C:2018:492, punctul 48): „Prin urmare, trebuie să se constate că reglementarea națională în discuție în litigiul principal rezervă un tratament mai puțin favorabil *bazat direct pe sex* unei persoane care și-a schimbat sexul după ce s-a căsătorit decât unei persoane care și-a păstrat sexul de la naștere și care este căsătorită, chiar dacă aceste persoane se află în situații comparabile.” Sublinierea noastră.

²³ A se vedea în special, în cadrul egalității de remunerație între lucrătorii de sex masculin și lucrătorii de sex feminin, Hotărârea din 11 mai 1999, Angestelltenbetriebsrat der Wiener Gebietskrankenkasse (C-309/97, EU:C:1999:241, punctul 21).

48. În consecință, argumentul guvernului spaniol trebuie înlăturat.

2) *Cu privire la existența unui dezavantaj special pentru persoanele de un anumit sex în raport cu persoane de celălalt sex*

49. Guvernul spaniol susține că diferența de tratament instituită prin clauza de excludere nu determină un prejudiciu pentru lucrătorii în cauză²⁴.

50. Trebuie amintit însă, astfel cum a considerat o parte a doctrinei, că existența unui prejudiciu nu este o condiție a existenței discriminării indirecte. Așadar, chiar dacă un prejudiciu poate fi adeseori indiciul unei discriminări, noțiunea de „discriminare” nu implică în sine existența acestuia²⁵. Prin urmare, trebuie să se stabilească dacă o anumită măsură națională poate avea un „efect prejudiciabil sau disparat” asupra persoanelor care aparțin unui grup în raport cu efectul pe care îl are asupra persoanelor care aparțin unui alt grup²⁶.

51. Acestea fiind precizate, considerăm că guvernul spaniol a intenționat să afirme că dispoziția în discuție în litigiul principal nu instituie un *dezavantaj* special pentru lucrătorii casnici.

52. Nu suntem de acord cu acest argument. Considerăm, dimpotrivă, că dispoziția în discuție în litigiul principal instituie un dezavantaj special pentru lucrătorii casnici, după cum vom arăta în considerațiile care urmează.

53. În primul rând, subliniem că Directiva 79/7 nu definește noțiunea de „discriminare indirectă”²⁷. Totuși, din jurisprudența Curții reiese că această noțiune trebuie, în contextul directivei menționate, să fie înțeleasă în același mod ca și în contextul Directivei 2006/54. Aceasta din urmă definește, la articolul 2 alineatul (1) litera (b), noțiunea de „discriminare indirectă pe criterii de sex” ca fiind „situația în care o dispoziție, un criteriu sau o practică aparent neutră *ar defavoriza în special* persoanele de un anumit sex în raport cu persoane de

²⁴ Potrivit guvernului spaniol, o asemenea abordare decurge din Hotărârea din 14 aprilie 2015, Cachaldora Fernández (C-527/13, EU:C:2015:215, punctele 31 și 33), și din Hotărârea din 9 noiembrie 2017, Espadas Recio (C-98/15, EU:C:2017:833, punctul 41).

²⁵ Geulette, A., „De la discrimination indirecte telle qu’appréhendée par la Cour de justice des communautés européennes au regard du règlement 1408/71/CEE et de la directive 79/7/CEE”, *Revue belge de sécurité sociale*, al doilea trimestru, 2003, p. 541-582, în special p. 554 și doctrina citată. În această privință, Curtea a statuat deja că „noțiunea de discriminare nu implică, prin definiție, faptul că a fost cauzat un prejudiciu direct [și] că această noțiune presupune înainte de toate să fi fost prevăzute condiții inegale pentru situații comparabile”. Cu toate acestea, „aplicarea unor condiții inegale poate determina prejudicii care pot fi considerate consecința revelatoare a unei discriminări”. A se vedea Hotărârea din 10 mai 1960, Barbara și alții/Înalta Autoritate (3/58-18/58, 25/58 și 26/58, EU:C:1960:18, p. 404).

²⁶ Cu privire la influența doctrinei americane referitoare la „disparate impact” în cadrul discriminărilor indirecte în dreptul social al Uniunii, a se vedea în special Tobler, C., *Indirect Discrimination. A Case Study into the Development of the Legal Concept of Indirect Discrimination under EC Law*, Intersentia, Antwerpen-Oxford, 2005, p. 91-96. A se vedea în această privință Hotărârea din 31 martie 1981, Jenkins (96/80, EU:C:1981:80, p. 925, punctul 13), precum și Concluziile avocatului general Warner prezentate în cauza Jenkins (96/80, nepublicate, EU:C:1981:21, p. 936 și 937).

²⁷ Curtea s-a referit pentru prima dată la discriminarea indirectă (pe criterii de cetățenie) în Hotărârea din 12 februarie 1974, Sotgiu (152/73, EU:C:1974:13, punctul 11), în legătură cu Regulamentul (CEE) nr. 1612/68 al Consiliului din 15 octombrie 1968 privind libera circulație a lucrătorilor în cadrul Comunității (JO 1968, L 257, p. 2, Ediție specială, 05/vol. 1, p. 11): „Normele egalității de tratament [...] interzic nu numai discriminările evidente, întemeiate pe cetățenie, ci și *orice forme disimulate de discriminare* care, prin aplicarea altor criterii de diferențiere, conduc, în fapt, la același rezultat”. Sublinierea noastră. Pentru o jurisprudență recentă în domeniul liberei circulații a lucrătorilor în care Curtea utilizează această noțiune, a se vedea în special Hotărârea din 2 aprilie 2020, PF și alții (C-830/18, EU:C:2020:275, punctul 30 și jurisprudența citată).

celălalt sex”²⁸. Potrivit Curții, existența unui asemenea dezavantaj special ar putea fi stabilită printre altele dacă s-ar dovedi că o reglementare precum cea în discuție în litigiul principal afectează în mod negativ o proporție mult mai mare a persoanelor de un anumit sex în raport cu persoane de celălalt sex²⁹.

54. În această privință, amintim că problema dacă utilizarea unui criteriu neutru din punct de vedere formal constituie o discriminare indirectă depinde de împrejurările de fapt ale speței³⁰. În consecință, revine instanței de trimitere sarcina de a verifica, ținând seama de aceste împrejurări, dacă dispoziția în discuție în litigiul principal poate fi calificată drept „măsură indirect discriminatorie” în sensul articolului 4 alineatul (1) din Directiva 79/7.

55. În acest context, datele statistice joacă un rol fundamental în constatarea existenței unui dezavantaj în fapt pentru persoane de un anumit sex în raport cu persoane de celălalt sex. Totuși, revine instanței naționale sarcina de a aprecia fiabilitatea acestor date și dacă ele pot fi luate în considerare³¹. Dacă ea apreciază că un procent mai ridicat de femei decât de bărbați este vizat de clauza de excludere prevăzută la dispoziția în discuție în litigiul principal, aceasta din urmă ar constitui o inegalitate de tratament contrară articolului 4 alineatul (1) din Directiva 79/7.

56. În al doilea rând, în speță, nu pare să reiasă nici din decizia de trimitere, nici din informațiile prezentate în ședință că lipsesc datele statistice. Deși dispoziția națională în discuție în litigiul principal nu stabilește o distincție între persoanele de cele două sexe, statisticile furnizate de instanța de trimitere arată totuși că, în cadrul grupului lucrătorilor casnici, femeile sunt dezavantajate într-o proporție covârșitoare. Această instanță arată că datele respective nu au fost nicidecum contestate de TGSS și că dispoziția în discuție în litigiul principal dezavantajează lucrătorii casnici³².

57. Pentru a aprecia aceste date, amintim că reiese dintr-o jurisprudență constantă a Curții, pe de o parte, că revine instanței naționale sarcina de a lua în considerare ansamblul lucrătorilor cărora li se aplică reglementarea națională din care decurge diferența de tratament, în speță articolul 251 litera d) din LGSS, și, pe de altă parte, că cea mai bună metodă de comparație constă în

²⁸ Hotărârea din 8 mai 2019, Villar Láz (C-161/18, EU:C:2019:382, punctul 37 și jurisprudența citată), și Hotărârea din 21 ianuarie 2021, INSS (C-843/19, EU:C:2021:55, punctul 24). Sublinierea noastră. Observăm că această hotărâre marchează o evoluție a definiției noțiunii respective în raport cu jurisprudența anterioară, potrivit căreia „există discriminare indirectă în sensul acestei dispoziții atunci când aplicarea unei măsuri naționale, deși formulată în mod neutru, *dezavantajează* în fapt un număr mult mai mare de femei decât de bărbați”. Sublinierea noastră. A se vedea printre altele Hotărârea din 20 octombrie 2011, Brachner (C-123/10, EU:C:2011:675, punctul 56), Hotărârea din 22 noiembrie 2012, Elbal Moreno (C-385/11, EU:C:2012:746, punctul 29), Hotărârea din 14 aprilie 2015, Cachaldora Fernández (C-527/13, EU:C:2015:215, punctul 28), și Hotărârea din 9 noiembrie 2017, Espadas Recio (C-98/15, EU:C:2017:833, punctul 38). Astfel cum s-a subliniat în doctrină, trebuie să se examineze mai degrabă calitativ care sunt efectele potențiale defavorabile ale unei măsuri asupra unor persoane care intră sub incidența unui anumit criteriu în raport cu alte persoane. Această nouă definiție permite de asemenea tratarea discriminărilor indirecte legate de criterii pentru care ar lipsi datele cantitative. A se vedea în această privință Miné, M., „Les concepts de discrimination directe et indirecte”, *ERA Forum*, vol. 4, 2003, p. 30-44, în special p. 38 și 39, Tridimas, T., *The General Principles of EU Law*, Oxford University Press, 2005, p. 67-72, și Vielle, P., și Wuiame, N., *Évaluation de la mise en œuvre de la directive 79/7/CEE relative à l'égalité de traitement entre les hommes et les femmes en matière de sécurité sociale*, 1999, p. 1-49, în special p. 21.

²⁹ A se vedea Hotărârea din 8 mai 2019, Villar Láz (C-161/18, EU:C:2019:382, punctul 38 și jurisprudența citată), și Hotărârea din 21 ianuarie 2021, INSS (C-843/19, EU:C:2021:55, punctul 25).

³⁰ A se vedea în special Tobler, C., *Indirect Discrimination. A Case Study into the Development of the Legal Concept of Indirect Discrimination under EC Law*, op. cit., p. 58.

³¹ A se vedea Hotărârea din 21 ianuarie 2021, INSS (C-843/19, EU:C:2021:55, punctul 27 și jurisprudența citată). Este necesar să se arate că discriminarea indirectă poate fi dovedită prin orice mijloace, nu numai pe baza unor date statistice. A se vedea în această privință Hotărârea din 8 mai 2019, Villar Láz (C-161/18, EU:C:2019:382, punctul 46). A se vedea de asemenea Hotărârea din 3 octombrie 2019, Schuch-Ghannadan (C-274/18, EU:C:2019:828, punctul 56).

³² TGSS arată, în observațiile sale scrise, că „[n]u există nicio îndoială că lucrătorii afiliați la sistemul special pentru lucrătorii casnici sunt, în marea lor majoritate, femei, iar excluderea lor de la protecția împotriva șomajului ar putea constitui o discriminare indirectă în raport cu lucrătorii de sex masculin”.

compararea proporțiilor lucrătorilor care sunt și care nu sunt afectați de pretinsa diferență de tratament în cadrul forței de muncă feminine care intră în domeniul de aplicare al acestei reglementări cu, respectiv, aceleași proporții în cadrul forței de muncă masculine³³.

58. Dacă se aplică această metodă în prezenta cauză, pe de o parte, trebuie luate în considerare nu numai persoanele afiliate la sistemul special de securitate socială pentru lucrătorii casnici, ci și ansamblul lucrătorilor supuși sistemului general de securitate socială spaniol, inclusiv cei incluși în sistemele speciale, în cadrul cărora sunt integrate aceste persoane afiliate, în măsura în care reglementarea în discuție în litigiul principal contribuie la definirea domeniului de aplicare personal al prestațiilor aplicabile tuturor persoanelor afiliate la sistemul general, și anume prestațiile de șomaj³⁴.

59. În această privință, din articolul 264 alineatul 1 din LGSS reiese că toți lucrătorii salariați supuși *sistemului general de securitate socială* au în principiu dreptul la prestații de șomaj. Astfel, ca răspuns la o întrebare adresată de Curte în ședință, TGSS a explicat că, la data de 31 mai 2021, în Spania, 15 872 720 de lucrători salariați erau incluși în acest sistem general. În cadrul grupului respectiv, proporția de bărbați și de femei era mai mult sau mai puțin similară, și anume 51,04 % și, respectiv, 48,96 %³⁵, iar 14 259 814 lucrători contribuiau la șomaj, în timp ce 1 612 906 nu contribuiau la acesta.

60. Pe de altă parte, TGSS a precizat în ședință că, în ceea ce privește *sistemul special pentru lucrătorii casnici*, din care făceau parte, la aceeași dată, 384 175 de lucrători salariați, proporția de bărbați și de femei diferă în mare parte. Mai precis, instanța de trimitere arată că femeile reprezintă aproape 100 % din lucrătorii cărora li se aplică sistemul menționat. În această privință, TGSS a indicat de asemenea în ședință, cu privire la informațiile referitoare la aceeași dată, că grupul lucrătorilor casnici era reprezentat de 17 171 de bărbați și de 366 991 de femei. Din aceste date rezultă că, la acea dată, grupul era compus din 95,53 % femei.

61. Statisticile prezentate în fața instanței de trimitere și confirmate de TGSS în ședință evidențiază că clauza de excludere în discuție în litigiul principal afectează în mod negativ o proporție mult mai mare a lucrătorilor casnici de sex feminin decât de sex masculin.

62. Prin urmare, suntem de părere că, în cazul în care instanța de trimitere, pe baza datelor statistice pe care le-am examinat și, dacă este cazul, a altor elemente pertinente, ar ajunge la concluzia că dispoziția în discuție în litigiul principal le dezavantajează în special pe lucrătoarele de sex feminin, ar trebui să se considere că această dispoziție este contrară articolului 4 alineatul (1) din Directiva 79/7, cu excepția cazului în care ar fi justificată de factori obiectivi și străini de orice discriminare pe criterii de sex³⁶.

³³ A se vedea printre altele Hotărârea din 24 septembrie 2020, YS (Pensii ocupaționale ale personalului cadru) (C-223/19, EU:C:2020:753, punctul 52 și jurisprudența citată), și Hotărârea din 21 ianuarie 2021, INSS (C-843/19, EU:C:2021:55, punctul 26). A se vedea de asemenea în acest sens Hotărârea din 8 mai 2019, Villar Láziz (C-161/18, EU:C:2019:382, punctele 39 și 45).

³⁴ A se vedea în acest sens Hotărârea din 21 ianuarie 2021, INSS (C-843/19, EU:C:2021:55, punctul 28).

³⁵ Pentru date statistice privind primul trimestru al anului 2017, a se vedea Hotărârea din 8 mai 2019, Villar Láziz (C-161/18, EU:C:2019:382, punctul 42).

³⁶ A se vedea în acest sens Hotărârea din 8 mai 2019, Villar Láziz (C-161/18, EU:C:2019:382, punctul 47).

63. În consecință, trebuie să se analizeze în continuare problema dacă inegalitatea de tratament instituită prin dispoziția în discuție în litigiul principal în defavoarea lucrătorilor casnici de sex feminin poate fi justificată în mod obiectiv în raport cu articolul 4 alineatul (1) din Directiva 79/7³⁷.

b) Inegalitatea de tratament instituită prin dispoziția în discuție în litigiul principal poate fi justificată în mod obiectiv în raport cu dispozițiile Directivei 79/7?

64. În observațiile lor scrise, TGSS și guvernul spaniol susțin în special că diferența de tratament în privința lucrătorilor casnici este justificată de obiective întemeiate pe caracteristicile specifice ale acestei categorii de angajați și pe statutul angajatorilor lor, precum și pe obiectivele de protecție a lucrătorilor, de protecție a nivelului de încadrare în muncă în acest sector și de combatere a muncii ilegale și a fraudei.

65. Se ridică, așadar, problema dacă aceste motive sunt obiective și străine de orice discriminare pe criterii de sex. Potrivit Curții, aceasta este situația în special în cazul în care mijloacele alese răspund unui obiectiv legitim de politică socială, sunt apte să atingă obiectivul urmărit de reglementarea în cauză și sunt necesare în acest scop³⁸. În plus, astfel de mijloace nu pot fi considerate ca fiind apte să garanteze obiectivul invocat decât dacă răspund cu adevărat preocupării privind atingerea acestuia și sunt puse în aplicare în mod coerent și sistematic³⁹.

1) Cu privire la controlul legitimității scopului de politică socială la care răspunde clauza de excludere prevăzută de dispoziția în discuție în litigiul principal

66. În primul rând, amintim că obiectivele de politică socială sunt considerate în general de Curte ca fiind obiective de interes general legitime. Protecția privind riscul de șomaj face parte integrantă din politica socială care intră în competența statelor membre.

67. În special, în contextul egalității de tratament în materie de încadrare în muncă și de muncă, Curtea a apreciat deja că promovarea încadrării în muncă reprezintă în mod incontestabil un obiectiv legitim al politicii sociale⁴⁰. În special, în ceea ce privește articolul 4 alineatul (1) din Directiva 79/7, Curtea a acceptat drept motiv obiectiv de justificare, având în vedere accesul la un sistem legal de asigurări de șomaj, lupta împotriva creșterii numărului de locuri de muncă ilegale și a manevrelor de eludare⁴¹.

³⁷ A se vedea în acest sens Hotărârea din 8 mai 2019, Villar Láiz (C-161/18, EU:C:2019:382, punctul 37 și jurisprudența citată), și Hotărârea din 21 ianuarie 2021, INSS (C-843/19, EU:C:2021:55, punctul 24).

³⁸ A se vedea Hotărârea din 17 iulie 2014, Leone (C-173/13, EU:C:2014:2090, punctul 53 și jurisprudența citată). A se vedea de asemenea Hotărârea din 13 mai 1986, Bilka-Kaufhaus (170/84, EU:C:1986:204, punctul 36), Hotărârea din 13 iulie 1989, Rinner-Kühn (171/88, EU:C:1989:328, punctul 14), Hotărârea din 24 februarie 1994, Roks și alții (C-343/92, EU:C:1994:71, punctul 34), și Hotărârea din 8 mai 2019, Villar Láiz (C-161/18, EU:C:2019:382, punctul 48).

³⁹ A se vedea Hotărârea din 17 iulie 2014, Leone (C-173/13, EU:C:2014:2090, punctul 54 și jurisprudența citată).

⁴⁰ Hotărârea din 16 octombrie 2007, Palacios de la Villa (C-411/05, EU:C:2007:604, punctul 65), și Hotărârea din 2 aprilie 2020, Comune di Gesturi (C-670/18, EU:C:2020:272, punctul 37). A se vedea de asemenea Hotărârea din 11 septembrie 2003, Steinicke (C-77/02, EU:C:2003:458, punctul 62 și jurisprudența citată).

⁴¹ A se vedea Hotărârea din 14 decembrie 1995, Megner și Scheffel (C-444/93, EU:C:1995:442, punctele 27, 28 și 32). În cadrul accesului la asigurarea obligatorie pentru invaliditate și limită de vârstă, a se vedea Hotărârea din 14 decembrie 1995, Nolte (C-317/93, EU:C:1995:438, punctele 31, 32 și 36). Pe de altă parte, în contextul libertăților fundamentale garantate de tratat, Curtea a declarat că obiective precum protecția socială a lucrătorilor și facilitarea controalelor administrative aferente acestuia [Hotărârea din 16 aprilie 2013, Las (C-202/11, EU:C:2013:239, punctul 28)], precum și combaterea fraudei, în special socială, și prevenirea abuzurilor sunt obiective care figurează printre „motivele imperative de interes general” care pot să justifice o restricție privind exercitarea libertăților fundamentale recunoscute de tratat [Hotărârea din 13 noiembrie 2018, Čepelnik (C-33/17, EU:C:2018:896, punctul 44)]. Dorim să amintim însă că noțiunile de „motive imperative de interes general” în contextul libertăților fundamentale și de „motive obiective de justificare” în cadrul discriminărilor indirecte nu sunt echivalente.

68. În acest context, Curtea a admis uneori că statele membre dispun „de o marjă de apreciere rezonabilă” în ceea ce privește natura măsurilor de protecție socială și modalitățile concrete de realizare a acestora⁴², în timp ce, în deciziile sale mai recente, a indicat că ele dispun „de o largă marjă de apreciere”⁴³. În special, în cadrul discriminărilor indirecte pe criterii de sex, în sensul articolului 4 alineatul (1) din Directiva 79/7, Curtea a statuat că, la alegerea măsurilor care pot îndeplini obiectivele politicii lor sociale și de ocupare a forței de muncă, statele membre dispun de o largă marjă de apreciere⁴⁴.

69. Trebuie să se arate că această jurisprudență a Curții a făcut obiectul unor critici din partea doctrinei, care îi reproșează respectiva schimbare de abordare⁴⁵. În aceste condiții, subliniem că, independent de faptul că se pune accentul pe caracterul „rezonabil” sau „larg” al marjei de apreciere a statelor membre în alegerea măsurilor susceptibile să realizeze obiectivele politicii lor sociale, Curtea a statuat totuși că această marjă de apreciere nu poate avea ca efect golirea de conținut a aplicării unui principiu fundamental de drept al Uniunii, precum cel al egalității de tratament⁴⁶.

70. În acest context, amintim că, pentru ca o diferență de tratament să nu constituie o discriminare indirectă, ea trebuie să fie justificată de factori obiectivi și străini de orice discriminare pe criterii de sex⁴⁷. Desigur, astfel cum am indicat deja⁴⁸, Curtea consideră că aceasta ar fi situația *in special* dacă mijloacele alese răspund unui obiectiv legitim al politicii sociale a statului membru a cărui legislație este în discuție, sunt apte să atingă obiectivul urmărit de aceasta și sunt necesare în acest scop⁴⁹. Așadar, pe de o parte, este de competența statului membru să dovedească faptul că reglementarea în cauză răspunde unui obiectiv legitim și că

⁴² A se vedea printre altele Hotărârea din 12 iulie 1984, Hofmann (184/83, EU:C:1984:273, punctul 27) (privind măsurile sociale în vederea asigurării protecției femeii în ceea ce privește gravitatea și maternitatea), Hotărârea din 7 mai 1991, Comisia/Belgia (C-229/89, EU:C:1991:187, punctul 22) (privind obiectivul social de garantare a unui venit minim de înlocuire), și Hotărârea din 20 octombrie 2011, Brachner (C-123/10, EU:C:2011:675, punctul 91) (privind atribuirea unui venit egal cu minimul social ca făcând parte integrantă din politica socială).

⁴³ A se vedea printre altele Hotărârea din 14 decembrie 1995, Nolte (C-317/93, EU:C:1995:438, punctul 33), Hotărârea din 14 decembrie 1995, Megner și Scheffel (C-444/93, EU:C:1995:442, punctul 29), Hotărârea din 1 februarie 1996, Posthuma-van Damme și Oztürk (C-280/94, EU:C:1996:27, punctul 26), Hotărârea din 9 februarie 1999, Seymour-Smith și Perez (C-167/97, EU:C:1999:60, punctul 74), și Hotărârea din 20 octombrie 2011, Brachner (C-123/10, EU:C:2011:675, punctul 73).

⁴⁴ Hotărârea din 21 ianuarie 2021, INSS (C-843/19, EU:C:2021:55, punctul 33 și jurisprudența citată).

⁴⁵ Doctrina a criticat de asemenea atenuarea testului, structurat în trei etape, privind justificarea al cărei caracter obiectiv impune ca motivele alese, în primul rând, să răspundă unei nevoi reale (realitatea), în al doilea rând, să fie apte să atingă obiectivul (caracterul adecvat) și, în al treilea rând, să fie necesare în acest scop (proporționalitatea). Potrivit doctrinei, Curtea ar aplica acest test într-un mod mai strict și mai sistematic în domeniile discriminării indirecte pe criterii de cetățenie decât în cel al materiilor supuse printre altele Directivei 79/7. A se vedea în special Barnard, C., și Hepple, B., „Indirect Discrimination: Interpreting Seymour-Smith”, *Cambridge Law Journal*, 58(2), 1999, p. 399-412, în special p. 409-412: „The real problem is that while the Court of Justice is capable of pronouncing on questions of formal equality, it lacks access to the statistical and social science advice which is needed to assess arguments about disparate impact and objective justification.” [„Adevărata problemă constă în faptul că, deși Curtea de Justiție este în măsură să se pronunțe asupra chestiunilor de egalitate formală, ea nu are acces la recomandările statistice și din domeniul științelor sociale necesare pentru a evalua argumentele referitoare la impactul disparat și la justificarea obiectivă.”]; Bell, M., și Waddington, L., „More Equal than Others: Distinguishing European Union Equality Directives”, *Common Market Law Review*, vol. 38, 2001, p. 587-611, în special p. 593, precum și Vielle, P., și Wuïame, N., *op. cit.*, p. 22. Cu privire la importanța aplicării stricte a acestui test în cadrul discriminărilor pe criterii de sex, a se vedea Mulder, J., *Indirect sex discrimination in employment. Theoretical analysis and reflections on the CJEU case law and national application of the concept of indirect sex discrimination*, European Network of Legal experts in gender equality and non-discrimination, Comisia Europeană, Bruxelles, 2020, p. 130.

⁴⁶ Hotărârea din 9 februarie 1999, Seymour-Smith și Perez (C-167/97, EU:C:1999:60, punctul 71), Hotărârea din 20 martie 2003, Kutz-Bauer (C-187/00, EU:C:2003:168, punctul 57), precum și Hotărârea din 11 septembrie 2003, Steinicke (C-77/02, EU:C:2003:458, punctul 63). A se vedea de asemenea Hotărârea din 15 ianuarie 2014, Association de médiation sociale (C-176/12, EU:C:2014:2, punctul 27).

⁴⁷ A se vedea în acest sens Hotărârea din 8 mai 2019, Villar Láziz (C-161/18, EU:C:2019:382, punctul 47).

⁴⁸ A se vedea punctul 65 din prezentele concluzii.

⁴⁹ A se vedea Hotărârea din 17 iulie 2014, Leone (C-173/13, EU:C:2014:2090, punctul 54 și jurisprudența citată). A se vedea de asemenea Hotărârea din 13 mai 1986, Bilka-Kaufhaus (170/84, EU:C:1986:204, punctul 36), Hotărârea din 13 iulie 1989, Rinner-Kühn (171/88, EU:C:1989:328, punctul 14), Hotărârea din 24 februarie 1994, Roks și alții (C-343/92, EU:C:1994:71, punctul 34), și Hotărârea din 8 mai 2019, Villar Láziz (C-161/18, EU:C:2019:382, punctul 48).

*acest obiectiv este străin de orice discriminare bazată pe sex și, pe de altă parte, revine instanței de trimitere sarcina de a stabili dacă și în ce măsură dispoziția legislativă respectivă este justificată de un astfel de obiectiv, Curtea fiind competentă să dea indicații, întemeiate pe dosarul cauzei principale, precum și pe observațiile scrise și orale care i-au fost prezentate, de natură a permite instanței naționale să se pronunțe*⁵⁰.

71. În ceea ce privește identificarea obiectivelor urmărite de sistemul special pentru lucrătorii casnici, nu se poate contesta că motivele invocate de guvernul spaniol și de TGSS referitoare la promovarea angajării și la protejarea nivelurilor de ocupare a forței de muncă, precum și la protecția lucrătorilor, la combaterea muncii ilegale și la fraudă socială constituie obiective legitime de politică socială. Cu toate acestea, trebuie amintit că, în cadrul unei discriminări indirecte, justificarea obiectivă nu poate consta doar în enumerarea unei serii de obiective de politică socială care par, la prima vedere, legitime: obiectivele respective trebuie să fie străine de orice discriminare pe criterii de sex⁵¹. În această privință, Curtea a declarat în mai multe rânduri că simple afirmații generale nu sunt suficiente pentru a arăta că obiectivul unei norme naționale este străin de orice discriminare bazată pe sex⁵². În consecință, trebuie să se verifice caracterul străin în mod obiectiv de orice discriminare pe criterii de sex al motivelor de politică socială invocate de guvernul spaniol și de TGSS.

2) Cu privire la verificarea caracterului străin în mod obiectiv de orice discriminare pe criterii de sex al motivelor invocate

72. În ceea ce privește obiectivul de justificare întemeiat pe caracteristicile ramurii de activitate a lucrătorilor casnici și pe protejarea nivelului de ocupare a forței de muncă, guvernul spaniol susține în observațiile sale scrise, pe de o parte, că ramura de activitate a lucrătorilor casnici este în mod tradițional sensibilă la sarcina pe care ar putea să o genereze obligațiile administrative și costurile de ocupare a forței de muncă care țin de securitate socială pentru angajatori (șefii de familie) și angajați și, pe de altă parte, că este vorba despre un sector care are, din punct de vedere istoric, un nivel ridicat de ocupare a forței de muncă. Aceasta ar justifica excluderea de la acoperirea unui risc precum cel de șomaj, care ar avea o incidență mai redusă asupra acestui grup de lucrători.

73. TGSS a invocat ca justificare posibilă a limitării protecției asigurate de securitatea socială în privința lucrătorilor casnici statutul diferit al angajatorilor acestora, care nu ar fi antreprenori care exploatează o unitate de producție clasică, ci șefi de familie ai căminului⁵³. În plus, TGSS subliniază în observațiile sale scrise că, în măsura în care activitatea acestor angajați impune puține calificări și este, așadar, remunerată în general la salariul minim, ar putea fi „mai comod”

⁵⁰ Hotărârea din 17 iulie 2014, Leone (C-173/13, EU:C:2014:2090, punctele 55 și 56, precum și jurisprudența citată).

⁵¹ Având în vedere această etapă a examinării stabilirii existenței unei discriminări indirecte, și anume cea a verificărilor referitoare la justificările obiective, doctrina a exprimat rezerve cu privire la controlul efectuat de Curte. În opinia sa, acest control pare indulgent în toate cazurile în care se susține că prestația în cauză este justificată de obiective legitime de politică socială. A se vedea în special Pennings, F., *European Social Security Law*, Intersentia, Antwerp, Oxford și Portland, 2010, p. 322-327.

⁵² Hotărârea din 17 iulie 2014, Leone (C-173/13, EU:C:2014:2090, punctul 59 și jurisprudența citată). În această privință, doctrina subliniază că faptul că a fost invocat un obiectiv legitim nu implică în mod necesar limitarea protecției împotriva discriminării indirecte prevăzute de Directiva 79/7. A se vedea Tobler, C., *Limites et potentiel du concept de discrimination indirecte*, *op. cit.*, p. 39: „[a]cesta este motivul pentru care nu este surprinzător că Curtea de Justiție este criticată pentru că a acceptat anumite obiective ca legitime”.

⁵³ În plus, TGSS ar fi subliniat că acești lucrători pot beneficia de prestația de șomaj din moment ce, pe lângă faptul că încetarea raportului lor de muncă nu este voluntară, ei au contribuit la sistemul general de securitate socială în cursul celor șase ani care au precedat afilierea lor la sistemul special pentru lucrătorii casnici. Totuși, acest lucru pare să îi excludă de la beneficiul prestației de șomaj pe lucrătorii care au lucrat întotdeauna ca lucrători casnici.

pentru lucrătorii respectivi să aibă acces la protecția privind riscul de șomaj decât să continue să își furnizeze serviciile sau să alterneze perioade de muncă efectivă și de repaus în care să primească ajutor de șomaj, ceea ce ar avea efectul de a incita la fraudă.

74. În ceea ce privește obiectivul de justificare întemeiat pe combaterea muncii ilegale și a fraudei, guvernul spaniol susține în observațiile sale scrise că excluderea din sistemul special pentru lucrătorii casnici a protecției privind riscul de șomaj este justificată de obiectivul legitim de a evita sarcini și costuri sociale care ar agrava problema muncii ilegale și, prin urmare, vulnerabilitatea acestor angajați. În plus, particularitățile raportului de muncă al lucrătorilor casnici ar genera dificultăți suplimentare cu ocazia verificării anumitor condiții esențiale pentru accesul la prestația de șomaj, cum ar fi caracterul involuntar al încetării activității sau dificultatea de a efectua controale și inspecții pentru a verifica existența unor situații de incompatibilitate sau de fraudă, ca urmare a inviolabilității domiciliului angajatorilor, locul de muncă al acestor lucrători.

75. În acest context, guvernul spaniol și TGSS arată că eventuala includere a protecției privind riscul de șomaj în acest sistem special ar implica în mod necesar o creștere a contribuțiilor, ceea ce ar putea implica o creștere a muncii ilegale, fără afiliere și fără plata contribuțiilor la asigurările sociale, având ca efect o protecție mai redusă a angajaților incluși în sistemul menționat.

76. Astfel cum am indicat la punctul 67 din prezentele concluzii, aceste obiective de politică socială, pe care le vom examina împreună, sunt în principiu obiective legitime⁵⁴. Recunoaștem însă că avem îndoieli în ceea ce privește caracterul nediscriminatoriu al acestor obiective, pentru următoarele motive.

77. În primul rând, este suficient să se arate că sistemele de securitate socială se întemeiază adeseori pe un model familial în care se consideră că persoana de sex masculin, căreia i se atribuie din oficiu calitatea de șef de familie, este cea care desfășoară o activitate și suportă toate cheltuielile legate de gospodăria sa⁵⁵. Din acest motiv, trebuie să se examineze, în cadrul examinării „justificării obiective”, dacă anumite obiective de politică socială invocate pentru a justifica diferența de tratament dintre persoanele de sex feminin sunt ancorate în roluri stereotipe sau în stereotipuri de gen care se pot afla la originea unor discriminări indirecte sau sistemice⁵⁶. Acest model, în care continuă stereotipurile în raport cu rolul bărbaților și al femeilor în societate⁵⁷, nu mai corespunde realității societății din Europa. Astfel, femeile se integrează astăzi pe piața muncii la toate nivelurile, poziția mamelor și a taților pare să fie

⁵⁴ Considerăm că examinarea comună a acestor obiective este relevantă din moment ce se suprapun și sunt strâns legate unele de altele.

⁵⁵ A se vedea în special Geulette, A., *op. cit.*, p. 555.

⁵⁶ A se vedea în special Tobler, C., *Indirect Discrimination. A Case Study into the Development of the Legal Concept of Indirect Discrimination under EC Law*, *op. cit.*, p. 61 și urm., precum și doctrina citată: „The term «structural discrimination» refers to a type of discrimination with a much more complex nature. Structural discrimination arises from deeply rooted views, opinions and value judgments relied on in a given society or from societal, cultural, economic patterns and structures.” [„Termenul «discriminare structurală» se referă la un tip de discriminare de natură mult mai complexă. Discriminarea structurală decurge din puncte de vedere, din opinii și din judecăți de valoare profund ancorate într-o anumită societate sau din scheme și structuri societale, culturale și economice.”] A se vedea de asemenea, în cadrul discriminării rasiale, definiția dată de Înalțul Comisariat al Organizației Națiunilor Unite pentru Drepturile Omului (HCDH): „Discrimination can exist explicitly, through institutions, norms and values. [...] Structural discrimination primarily relates to the ways in which common behaviour and legislation and norms for everybody can affect, and obscure, discriminatory intent.” [FR], disponibilă la următoarea adresă: <https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Racism/IWG/Session8/MirjanaNajcevska.doc>.

⁵⁷ Cu privire la acest aspect, a se vedea în special Comunicarea Comisiei către Parlamentul European, Consiliu și Comitetul Economic și Social European, Planul de acțiune al Uniunii Europene 2017-2019. Combaterea diferenței de remunerare între femei și bărbați, COM(2017) 678 final.

comparabilă în ceea ce privește calitatea de părinte și îngrijirea copiilor⁵⁸ sau există forme noi de structuri familiale, în special familiile monoparentale, care nu mai corespund modelului clasic de familie.

78. În al doilea rând, astfel cum s-a susținut în doctrină, o concepție a egalității dintre persoanele de ambele sexe care consolidează modelul tradițional al specializării rolurilor masculine și feminine are drept efect, pe de o parte, ignorarea segregării profesionale și situația defavorabilă a persoanelor de sex feminin pe piața muncii „prin autorizarea menținerii inegalităților dintre lucrătorii tipici și cei atipici în sistemele de securitate socială”⁵⁹. Pe de altă parte, „persoanele care nu adoptă modelul tradițional de activitate profesională, în special lucrătorii «atipici», sunt concepute în acest caz ca fiind dependente din punct de vedere economic de un lucrător «tipic»”⁶⁰. O asemenea concepție a egalității legitimează menținerea și dezvoltarea unor forme multiple de „familializare a drepturilor”⁶¹.

79. În acest context, putem admite că obiectivele examinate sunt străine de orice discriminare pe criterii de sex?

80. Considerăm că răspunsul este negativ.

81. *Primo*, motivele întemeiate pe caracteristicile lucrătorilor casnici (lucrători puțin calificați și retribuiți la salariul minim) sau pe cele ale angajatorilor acestora (șeful de familie) par fondate mai degrabă pe stereotipuri de gen și, în consecință, străine cu greu de o discriminare pe criterii de sex⁶². TGSS afirmă că, în cazul în care lucrătorii casnici ar fi protejați împotriva riscului de șomaj, ar fi „mai comod” pentru acești lucrători să „alterneze perioade de muncă efectivă și de repaus în care să primească ajutor de șomaj, ceea ce ar avea efectul de a incita la fraudă”. Dacă acest efect ar fi dovedit în raport cu respectivele caracteristici, atunci, în mod logic, toți lucrătorii puțin calificați și remunerați la salariul minim de pe piața muncii din alte sectoare ar trebui să fie de asemenea excluși de la prestația de șomaj. Or, nu aceasta este situația⁶³. În consecință, nu există, în opinia noastră, o legătură între motivele de justificare invocate de TGSS și excluderea lucrătorilor casnici de la prestațiile de șomaj prin dispoziția în discuție în litigiul principal.

⁵⁸ Astfel cum a amintit avocatul general Bobek în Concluziile sale prezentate în cauza Sindicat CFTC (C-463/19, EU:C:2020:550, punctul 52 și jurisprudența citată), precum și în cauza Instituto Nacional de la Seguridad Social (Supliment la pensie pentru mame) (C-450/18, EU:C:2019:696, punctele 37 și 38), în special prin referire la Hotărârea din 25 octombrie 1988, Comisia împotriva Franței (312/86, EU:C:1988:485, punctul 14), Hotărârea din 29 noiembrie 2001, Griesmar (C-366/99, EU:C:2001:648, punctul 56), Hotărârea din 26 martie 2009, Comisia împotriva Greciei (C-559/07, EU:C:2009:198, punctul 69), și Hotărârea din 16 iulie 2015, Maistrellis (C-222/14, EU:C:2015:473, punctul 47).

⁵⁹ Vielle, P., și Wuïame, N., *op. cit.*, p. 24. A se vedea în această privință Vogel-Polsky, E., „Genre et droit: les enjeux de la parité”, *Cahiers du GEDISST (Groupe d'étude sur la division sociale et sexuelle du travail)*, nr. 17, 1996, „Principes et enjeux de la parité”, p. 11-31: „Segregarea profesională [...] a femeilor în economie și în lumea muncii își are originea în totalitatea raporturilor sociale de sex [sau] în impregnarea stereotipurilor vehiculate de cultură, de educație, de sistemul școlar, de familie, de mijloacele de informare în masă [...]”

⁶⁰ Vielle, P., și Wuïame, N., *op. cit.*, p. 24.

⁶¹ *Ibid.*, p. 24. Pentru o analiză exhaustivă a consolidării progresive a egalității dintre lucrători și lucrătoare în rolul lor de părinți de către legiuitorul Uniunii Europene, a se vedea Concluziile avocatului general Bobek prezentate în cauza Sindicat CFTC (C-463/19, EU:C:2020:550, punctul 53 și urm.).

⁶² În această privință, din observațiile Comisiei reiese că, pentru a explica diferențele actuale privind protecția diferitor tipuri de lucrători și în special a lucrătorilor casnici, doctrina spaniolă a făcut referire printre altele la faptul că acest grup este constituit în majoritate din femei, iar acestea din urmă sunt acoperite în mod tradițional de securitatea socială datorită legăturilor lor de familie. A se vedea în special Otxoa Crespo, I., *La Seguridad Social del empleo doméstico: evolución y perspectivas*, Universidad del País Vasco – Euskal Herriko Unibertsitatea, 2012, p. 304 și 305. Disponibil la următoarea adresă: <https://addi.ehu.es/bitstream/handle/10810/11601/9082-090-2-OtxoaTH.pdf?sequence=6&isAllowed=y>.

⁶³ Guvernul spaniol a arătat, ca răspuns la o întrebare adresată de Curte în ședință, că șoferii particulari sunt integrați în sistemul general de securitate socială și contribuie cu titlu de prestații de șomaj.

82. *Secundo*, guvernul spaniol justifică această excludere prin obiectivul de protejare a nivelului de ocupare a forței de muncă pentru categoria de activitate a lucrătorilor casnici, făcând referire, pe de o parte, la incidența mai redusă pe care ar avea-o șomajul asupra acestui grup de lucrători, constituit în majoritate din persoane de sex feminin, și, pe de altă parte, la faptul că, în opinia sa, eventuala includere a protecției privind șomajul în sistemul special pentru lucrătorii casnici ar implica în mod necesar o creștere a contribuțiilor și, prin urmare, creșterea muncii ilegale. Or, această excludere conduce, în opinia noastră, la consolidarea concepției sociale tradiționale a rolurilor, permițând în plus nu numai să se exploateze poziția structurală mai delicată a persoanelor care se integrează în sectorul lucrătorilor casnici, ci și să se subestimeze valoarea muncii lucrătorilor din acest sector⁶⁴, care ar trebui, dimpotrivă, să fie recunoscută și valorificată de societate.

83. Având în vedere aceste considerații, apreciem că obiectivele invocate de guvernul spaniol și de TGSS, referitoare la protejarea nivelului de ocupare a forței de muncă în sectorul lucrătorilor casnici și la caracteristicile acestui sector sau la combaterea muncii ilegale, nu pot fi străine de orice discriminare pe criterii de sex și, în consecință, nu pot justifica o discriminare în defavoarea persoanelor de sex feminin.

84. Pentru cazul în care Curtea ar considera totuși că clauza de excludere prevăzută de dispoziția în discuție în litigiul principal răspunde unor obiective legitime și străine de orice discriminare pe criterii de sex, vom examina problema dacă această clauză este aptă să atingă obiectivul urmărit de dispoziția în discuție în litigiul principal și este necesară în acest scop⁶⁵.

c) Dispoziția în discuție în litigiul principal este proporțională?

1) Cu privire la aptitudine și la necesitate

85. Astfel cum a indicat Curtea, nu pare irațional ca autoritățile naționale ale unui stat membru să aprecieze că o măsură concretă poate fi corespunzătoare și necesară pentru atingerea obiectivelor invocate în scopul protecției sociale a lucrătorilor⁶⁶. Cu toate acestea, o măsură precum cea în discuție în litigiul principal, care exclude o anumită categorie de lucrători, în speță lucrătorii casnici, de la prestațiile de șomaj, poate fi considerată corespunzătoare și necesară?

86. Amintim că reiese din jurisprudența constantă a Curții că simplele afirmații generale privind capacitatea unei anumite măsuri de a proteja încadrarea în muncă și de a combate munca ilegală nu sunt suficiente pentru a demonstra că obiectivul dispoziției în discuție în litigiul principal este străin de orice discriminare pe criterii de sex și nici pentru a furniza elemente care să permită în mod rezonabil să se considere că mijloacele alese puteau contribui la realizarea acestui obiectiv⁶⁷.

⁶⁴ *Travail décent pour les travailleurs domestiques*, Rapport IV(1), Conférence internationale du Travail, Geneva, a 99-a sesiune, 2010, p. 1-134. Cu privire la segregarea profesională, a se vedea Rodríguez Escanciano, S., „Condiciones de trabajo y discriminación salarial por razón de sexo”, *Derecho Social de la Unión Europea. Aplicación por el Tribunal de Justicia*, Casas Baamonde, M. E., și Gil Alburquerque, R. (dir.), Francis Lefebvre, 2019, p. 269-307, în special p. 280 și urm.

⁶⁵ Hotărârea din 17 iulie 2014, Leone (C-173/13, EU:C:2014:2090, punctul 53).

⁶⁶ A se vedea în special în acest sens Hotărârea din 16 octombrie 2007, Palacios de la Villa (C-411/05, EU:C:2007:604, punctul 72).

⁶⁷ A se vedea în acest sens Hotărârea din 9 februarie 1999, Seymour-Smith și Perez (C-167/97, EU:C:1999:60, punctul 76), Hotărârea din 20 martie 2003, Kutz-Bauer (C-187/00, EU:C:2003:168, punctul 58), Hotărârea din 11 septembrie 2003, Steinicke (C-77/02, EU:C:2003:458, punctul 64), precum și Hotărârea din 5 martie 2009, Age Concern England (C-388/07, EU:C:2009:128, punctul 51).

87. Se ridică, aşadar, problema dacă clauza de excludere în discuție în litigiul principal poate fi considerată o măsură aptă să garanteze aceste obiective de politică socială⁶⁸. Pentru aceasta, clauza respectivă trebuie să răspundă cu adevărat preocupării privind atingerea acestui obiectiv și trebuie pusă în aplicare în mod coerent și sistematic⁶⁹.

88. Pe de o parte, avem îndoieli în ceea ce privește capacitatea clauzei în cauză de a urmări obiectivele legitime invocate, pentru motivele expuse la punctele 77-82 din prezentele concluzii.

89. Pe de altă parte, în ceea ce privește cerința referitoare la punerea în aplicare coerentă și sistematică a acestei clauze, apreciem că instanța de trimitere ar putea verifica următoarele aspecte.

90. În primul rând, trebuie să se observe că din observațiile orale ale lui CJ reiese că singura categorie de lucrători exclusă de la protecția privind riscul de șomaj ar fi cea a lucrătorilor casnici.

91. În această privință, TGSS a indicat în ședință că sunt excluse de asemenea de la protecția privind riscul de șomaj persoanele care fac parte din alte categorii de activități, în cadrul cărora proporția persoanelor de un sex și de celălalt este similară, precum participanții la programele de formare și parlamentarii. Aceasta a subliniat de asemenea că persoanele din anumite grupuri care nu contribuie cu titlu de șomaj, precum garanții și/sau administratorii societăților comerciale, profesionale sau asimilate, precum și miniștrii cultelor, sunt, în majoritate, bărbați. Din motive evidente, exemplele date nu sunt pertinente⁷⁰.

92. În al doilea rând, din observațiile guvernului spaniol reiese că sistemul special pentru lucrătorii casnici acoperă riscurile profesionale legate de accidente de muncă și de bolile profesionale. Prin urmare, trebuie să se verifice dacă riscul de fraudă sau dificultatea de a efectua controale sunt efectiv mai importante din perspectiva prestațiilor de șomaj, excluse pentru lucrătorii casnici, decât din perspectiva altor prestații recunoscute acestor lucrători⁷¹.

93. În al treilea rând, împărtășim opinia Comisiei potrivit căreia trebuie examinată severitatea măsurii alese pentru a combate munca ilegală și fraudă. Astfel, observăm că excluderea absolută a unei categorii de lucrători, precum lucrătorii casnici, de la protecția privind riscul de șomaj, ca măsură de „protecție socială”, nu pare să aducă beneficii acestor lucrători. Prin urmare, avem dificultăți în a prevedea modul în care o clauză de excludere precum cea în discuție în litigiul principal, care susține lupta împotriva muncii ilegale, dar care pare să agraveze situația de dificultate socială a acestei categorii de lucrători, ar putea fi considerată coerentă. Situația ar fi diferită în cazul unei măsuri de combatere a muncii ilegale destinate să controleze obținerea frauduloasă a prestațiilor de șomaj, care ar fi coerentă cu obiectivul de protecție socială a lucrătorilor casnici și nu i-ar penaliza pe lucrătorii casnici⁷².

⁶⁸ A se vedea jurisprudența amintită la punctul 65 din prezentele concluzii.

⁶⁹ A se vedea în special Hotărârea din 17 iulie 2014, Leone (C-173/13, EU:C:2014:2090, punctul 54 și jurisprudența citată).

⁷⁰ A se vedea în această privință punctul 81 din prezentele concluzii.

⁷¹ Din observațiile scrise ale guvernului spaniol reiese că acest sistem ar acoperi și riscurile referitoare la graviditate și la alăptare, la maternitate și la paternitate, precum și riscul de deces și de supraviețuire.

⁷² Comisia menționează, cu titlu de exemplu, tichetul de servicii care există în Franța și în Belgia, reducerile sau scutirile totale sau parțiale ale cotizațiilor pentru anumiți angajatori, precum și bonificațiile sau deducerile fiscale.

94. În al patrulea rând, în ceea ce privește în special legătura pe care TGSS a stabilit-o între creșterea contribuțiilor și muncă ilegală⁷³, din observațiile sale scrise reiese că crearea sistemului special pentru lucrătorii casnici și integrat în sistemul general în anul 2012⁷⁴ a condus, dimpotrivă, la o creștere semnificativă a afilierilor acestor lucrători⁷⁵, evidențiind astfel munca ilegală anterioară⁷⁶. Prin urmare, nu se poate constata existența unei legături de cauzalitate între creșterea contribuțiilor și munca ilegală.

95. În al cincilea rând, se ridică problema dacă faptul că locul de muncă este domiciliul angajatorului justifică alegerea măsurii de excludere în cauză. Prin urmare, ar fi pertinent să se verifice care este importanța influenței locului de muncă asupra unei asemenea alegeri. Astfel, în ce mod faptul că prestarea serviciului are loc la domiciliul angajatorului poate conduce la excluderea prestațiilor de șomaj din prestațiile acordate lucrătorilor casnici, dar nu conduce la excluderea altor prestații sociale de care beneficiază acești angajați, precum cea referitoare la accidente de muncă sau la boală?

96. Pe această linie, în ceea ce privește aspectul sistematic, instanța de trimitere ar putea de asemenea să verifice dacă, având în vedere prestațiile de șomaj, locul de muncă are aceeași influență asupra situației altor lucrători al căror loc de muncă este tot domiciliul angajatorului (grădinari, șoferi particulari etc.) sau propriul domiciliu (lucrători independenți) ca și asupra situației lucrătorilor casnici⁷⁷. În această privință, se ridică și problema cerințelor referitoare la inspectia unui domiciliu și a unei întreprinderi⁷⁸.

97. În sfârșit, în al șaselea și ultimul rând, ar putea fi pertinent să se stabilească dacă există alte prestații sociale recunoscute lucrătorilor casnici care ar putea compensa lipsa protecției privind riscul de șomaj⁷⁹. Cu privire la acest aspect, CJ a arătat în ședință, ca răspuns la o întrebare adresată de Curte, că nu numai că nu există altă prestație care ar putea compensa lipsa protecției privind acest risc, dar, în plus, excluderea protecției respective conduce la privarea lucrătorilor casnici de beneficiul altor prestații, precum cea pentru incapacitate permanentă⁸⁰.

98. În această privință, guvernul spaniol și TGSS arată că o alocație excepțională pentru lipsa activității a fost instituită recent⁸¹ în beneficiul afiliaților la sistemul special pentru lucrătorii casnici care, ca urmare a crizei sanitare provocate de pandemia de COVID-19, și-ar fi văzut

⁷³ A se vedea punctul 75 din prezentele concluzii.

⁷⁴ Real Decreto 1620/2011 por el que se regula la relación laboral de carácter especial del servicio del hogar familiar (Decretul regal 1620/2011 de reglementare a raportului de muncă cu caracter special reprezentat de serviciul casnic) din 14 noiembrie 2011 (BOE nr. 277 din 17 noiembrie 2011, p. 119046).

⁷⁵ În această privință, CJ a indicat în ședință că numărul de afilieri la sistemul de securitate socială al acestor lucrători a crescut de la 296 949 la 414 453 de lucrători în anul 2012.

⁷⁶ În observațiile sale scrise, TGSS a indicat totuși că numărul de afiliați s-a diminuat ulterior între anii 2012 și 2019.

⁷⁷ Astfel cum am arătat la nota de subsol 63 din prezentele concluzii, guvernul spaniol a indicat, ca răspuns la o întrebare adresată de Curte în ședință, că șoferii particulari contribuie cu titlu de prestații de șomaj.

⁷⁸ În observațiile sale scrise, Comisia face trimitere la o întrebare parlamentară adresată Comisiei (P-128/2020) de către deputații spanioli din Parlamentul European, în care se indica, în ceea ce privește posibilitatea de a inspecta domiciliile pentru identificarea fraudei, că „Tribunal Supremo [Curtea Supremă (Spania)] impune aceleași condiții (indicii de fraudă, principiile necesității și proporționalității) pentru a inspecta o întreprindere sau un domiciliu”. Disponibil la următoarea adresă: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/P-9-2020-000128_EN.html.

⁷⁹ În această privință, TGSS a explicat în ședință că ajutorul pentru incapacitate temporară este mai avantajos din moment ce este plătit nu din cea de a cincisprezece zi, ci din cea de a noua zi.

⁸⁰ Instanța de trimitere arată că, atunci când încadrarea în muncă a lucrătorilor casnici încetează din motive care nu le sunt imputabile, imposibilitatea de a avea acces la prestația de șomaj implică și imposibilitatea de a avea acces la alte ajutoare sociale subordonate stingerii dreptului la această prestație. A se vedea în această privință punctul 16 din prezentele concluzii.

⁸¹ Articolul 30 din Real Decreto-ley 11/2020 por el que se adoptan medidas urgentes complementarias en el ámbito social y económico para hacer frente al COVID-19 (Decretul-lege regal 11/2020 privind adoptarea unor măsuri urgente suplimentare în domeniul social și economic pentru a face față COVID-19) din 31 martie 2020 (BOE nr. 91 din 1 aprilie 2020).

activitatea redusă sau încheiată. Trebuie să se observe însă că acest ajutor excepțional este temporar. În observațiile sale scrise, TGSS însăși arată că alocația respectivă „ar rămâne în vigoare timp de *o lună* (de la data acordării dreptului), durată care ar putea fi prelungită pe perioade de o lună prin adoptarea unui decret-lege regal”.

99. Ținând seama de considerațiile care precedă, apreciem că dispoziția în discuție în litigiul principal nu pare aptă să garanteze obiectivele privind combaterea muncii ilegale și a fraudei, precum și protecția încadrării în muncă, în măsura în care această dispoziție nu pare nici să răspundă cu adevărat preocupării privind atingerea acestor obiective și nici să fie pusă în aplicare în mod coerent și sistematic⁸².

100. În consecință, apreciem că clauza de excludere prevăzută de dispoziția în discuție în litigiul principal, care interzice în mod absolut accesul la prestația de șomaj tuturor lucrătorilor casnici, depășește ceea ce este necesar pentru atingerea obiectivelor urmărite.

2) *Concluzie intermediară*

101. Considerăm că dispoziția în discuție în litigiul principal cuprinde o discriminare indirectă în sensul articolului 4 alineatul (1) din Directiva 79/7, întrucât nu este justificată de factori obiectivi și străini de orice discriminare pe criteriile de sex.

4. *Observații suplimentare*

102. Pentru a încheia analiza noastră, dorim să subliniem următoarele două elemente.

103. Pe de o parte, din observațiile scrise ale Comisiei, precum și din observațiile orale ale CJ reiese că Decretul regal 1620/2011 din 14 noiembrie 2011 prevede, la a doua dispoziție adițională, că Ministerul Muncii va constitui un grup de experți pentru întocmirea, anterior datei de 31 decembrie 2012, a unui raport privind printre altele „[v]iabilitatea stabilirii unui sistem de protecție împotriva șomajului adaptat la particularitățile activității serviciului casnic care să garanteze principiile contribuției, solidarității și durabilității financiare”. Atât Comisia, cât și CJ au subliniat că, până în prezent, această dispoziție nu pare să fi fost aplicată.

104. Pe de altă parte, articolul 14 din Convenția nr. 189 a Organizației Internaționale a Muncii privind lucrătoarele și lucrătorii casnici, aprobată la 16 iunie 2011, prevede că „[o]rice membru trebuie să ia măsuri adecvate, în conformitate cu legislația națională și ținând seama în mod corespunzător de caracteristicile specifice ale muncii casnice, pentru a se asigura că lucrătorii casnici beneficiază, în materie de securitate socială [...], de condiții care nu sunt mai puțin favorabile decât cele ale tuturor lucrătorilor”. Comisia arată că, deși Regatul Spaniei nu a ratificat încă această convenție, el este totuși membru al Organizației Internaționale a Muncii⁸³.

⁸² A se vedea în special Hotărârea din 17 iulie 2014, Leone (C-173/13, EU:C:2014:2090, punctul 54 și jurisprudența citată).

⁸³ Cu privire la acest aspect, guvernul spaniol a arătat în ședință că demersurile necesare pentru ratificarea acestei convenții au fost inițiate și ar putea conduce la recunoașterea lucrătorilor casnici în ceea ce privește protecția împotriva șomajului.

V. Concluzie

105. În lumina considerațiilor de mai sus, propunem Curții să răspundă la întrebările adresate de Juzgado de lo Contencioso-Administrativo n° 2 de Vigo (Tribunalul de Contencios Administrativ nr. 2 din Vigo, Spania) după cum urmează:

Articolul 4 alineatul (1) din Directiva 79/7/CEE a Consiliului din 19 decembrie 1978 privind aplicarea treptată a principiului egalității de tratament între bărbați și femei în domeniul securității sociale trebuie interpretat în sensul că se opune unei dispoziții naționale care exclude de la prestațiile acordate de un sistem de securitate socială prevăzut de lege lucrătorilor casnici prestațiile de șomaj atunci când se constată că acești lucrători sunt aproape exclusiv femei.